

**Dit is de power point presentatie van mijn voordracht
op de conferentie 'Kleur Jouw Identiteit'
van de Blauwe Koepel, gehouden op 17 oktober 2024.**

**voor eigen gebruik
neem graag even contact op als je dit met anderen wilt delen
gert.biesta@ed.ac.uk**

1

**“MENS, WAAR BEN JE?”
OVER ONDERWIJS, KUNST EN RELIGIE
IN TIJDEN VAN VERSTROOING
Gert Biesta**

bedankt voor de eervolle uitnodiging

EERST EEN PLAATSBEPALING: WAAR ZIJN WE?

	↓		
ONDERWIJS	KUNST	RELIGIE	
	KUNST	THEOLOGIE	FILOSOFIE
	KUNST	GELOOF	FILOSOFIE
(ONDERWIJS)PEDAGOGIEK			

**EN EEN ESSAYWEDSTRIJD OVER DE PLAATS
EN WAARDE VAN KUNST IN HET CHRISTELIJK VO!**

2

MOOIE EN BEVLOGEN ESSAYS

een gedeelde bekommernis en zorg

onderwijs is uit balans, onderwijs is het spoor bijster
 onderwijs zit in de knel, de ziel is uit het onderwijs
 die zorg wordt overigens niet door iedereen gedeeld!

er zijn er ook veel die gaan voor 'harder, better, stronger, faster'
 inclusief de huidige regering
 een focus op de smalle basis: prestatie in plaats van existentie
 waar de vraag wat echt fundamenteel zou moeten zijn,
 niet langer wordt gesteld, niet langer wordt gehoord,
 of louter technisch wordt beantwoord

een gedeelde inzet

Op welke manieren krijgen we het onderwijs weer op het goede spoor?

3

EIGENLIJK IS HET HEEL SIMPEL: HET GAAT OM DE 'EERSTE VRAAG'

DE 'EERSTE VRAAG' IS OOK DE ULTIEME VRAAG

Genesis 3:9: "Dan roept de Ene, God, tot de – **rode** – mens
 en zegt tot hem: Waar ben je?"

adam (mens) – adama (grond, bodem) – dam (bloed)

een God die geïnteresseerd is
 in de existentie van de mens

DEZE GOD-GEGEVEN VRAAG IS DE GEDEELDE
 VRAAG VAN ONDERWIJS, KUNST EN RELIGIE

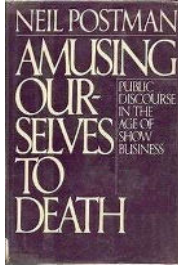
ALS DRIE 'HOEDERS VAN DE EERSTE VRAAG'

WAT MOEILIJKER EN URGENTER IS
 IN 'TIJDEN VAN VERSTROOING'
 (THE AGE OF DISTRACTION)

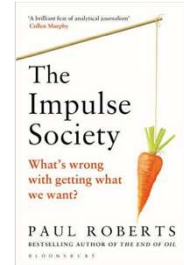
4

VERSTROOIING: AMUSEMENT EN AFLEIDING

EEN KWESTIE VAN AANDACHT

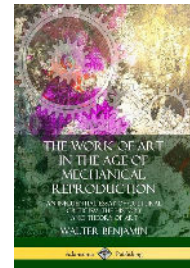
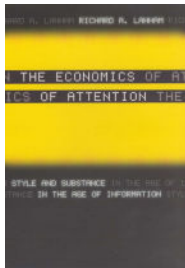
Wat 'heeft' onze aandacht?
Kunnen wij zelf nog aandacht hebben?
Zijn we nog ergens met onze aandacht?
Of worden we alle kanten op getrokken?

VAN 'TIME IS MONEY'
NAAR 'ATTENTION IS MONEY'
de monetisering van de aandacht
aandachtskapitalisme

EN 'ATTENTION IS POWER'
de politisering van de aandacht
ook via de aesthetisering van het politieke

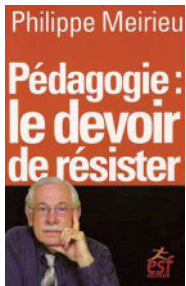
↓
een verdoovingsstrategie

5

EEN PLICHT OM WEERSTAND TE BIEDEN

TEGEN DE AFLEIDING, DE VERLEIDING EN DE VERGETELHEID

EEN OPDRACHT VOOR HET ONDERWIJS

↓
"Toute la pédagogie est un travail compliqué ... pour aider l'enfant à se dégager de la logique du caprice."
(Philippe Meirieu)

"Alle pedagogie betreft het moeilijke werk ... om kinderen te helpen zich los te koppelen van de logica van de verlangens."

↓
emancipatie

niet om niets meer te verlangen, maar er achter te komen
welke verlangens het verlangen waard zijn

**EN DAT IS NIET ALLEEN EEN PROBLEEM VOOR KINDEREN!
EN NIET ALLEEN EEN OPDRACHT VOOR HET ONDERWIJS!**

6

WAT HEEFT DE (ONDERWIJS)PEDAGOGIEK HIER TE BIEDEN?

niet een mensbeeld of wereldbeeld (dat maakt onderwijs **deductief**)
 ook niet een doelvoorstelling (dat maakt onderwijs **instrumenteel**)
 ook niet een leertheorie of ontwikkelingstheorie (daar is geen pedagogiek voor nodig)

maar een handelingspraktijk

de opvoeder voedt (op) en de onderwijzer wijst (aan)

want pedagogiek gaat “niet in de eerste plaats over kinderen of over hun ontwikkeling,
 maar over de opvoeders die in deze ontwikkeling een rol spelen” (Bram De Muynck)

opvoeding als “het antwoord van de samenleving op het feit van ontwikkeling”
 (Siegfried Bernfeld)

opvoeding als “our attitude toward the fact of natality” (Hannah Arendt)

“What shall we do with the children?” (Gert Biesta)

7

WELKE ROL SPELEN OPVOEDERS IN ‘DEZE ONTWIKKELING’?

OF MET DE VRAAG VAN DIETRICH BENNER

“HOEVEEL DOET DE OPVOEDING ER EIGENLIJK TOE?”

AANLEG – OMGEVING – OPVOEDING

33 % - 33 % - 33 %?

10 % - 30 % - 60 %?

20 % - 60 % - 20 %?

80 % - 15 % - 5 %?

of ... ?

Dietrich Benner
Allgemeine Pädagogik
 (1987, 2015)

8

EEN OPMERKELIJK ANTWOORD

Dietrich Benner

AANLEG & OMGEVING SAMEN ALTIJD 100%!

OPVOEDING GAAT OM EEN ANDERE VRAAG

HOE UIT DIE MIX EEN 'IK'
NAAR VOREN GEROEPEN KAN WORDEN

↓
EEN VRAAG VAN EEN ANDERE ORDE

'Aufforderung zur Selbsttätigkeit'

↓
aansporen tot zelfstandigheid – aansporen tot persoon-willen-zijn
niet 'wees jezelf' maar 'wees een zelf' – vergeet jezelf niet

We kloppen op de 'deur' van onze leerlingen en vragen: "Is daar iemand?"

9

LET OP

DIT IS NIET DE VRAAG WIE WE ZIJN
OF HOE WE WORDEN WIE WE ZIJN

↓
IDENTITEIT

MAAR DE VRAAG HOE WE ZIJN
HOE WE PROBEREN ONS LEVEN TE LEIDEN

de vraag wat ik ga doen met mijn identiteit,
met alles wat ik weet en kan,
met mijn talenten en met mijn beperkingen
vooral als het erop aankomt

↓
PERSOON-ZIJN

wat afhangt van wat er
op ons levenspad komt
van wat ons gegeven wordt

If I left Ukraine, I would be alive but I
would no longer be a person - Zelensky

10

EEN GENUANCEERD BILDUNGS-BEGRIIP KAN HELPEN

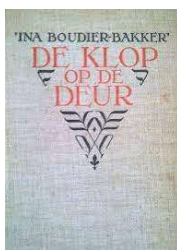
„Bildung meint weder die organologische Ausfaltung von Anlagen noch ein von außen in den Menschen gestopftes Wissen – das eine hieße **Entwicklung**, das andere **Lernen bzw. Unterricht**. Bildung meint weder das naturwüchsige Sich-Ausleben eines selbstgenügsamen Individuums noch die eindämmende Vergesellschaftung des Menschen – das eine hieße **(blinde) Selbstverwirklichung**, das andere **Sozialisation oder Ausbildung**.

Bildung meint überhaupt nicht einen solchen eindimensionalen Vorgang, sondern den eminent spannungsreichen dialektischen Prozess **der Auseinandersetzung des Menschen mit der Welt** in der Weise, dass das menschliche Individuum **von seiner natürlichen Selbstbezogenheit ablasst**, sich **von der Befangenheit in seinem Erfahrungswelt befreit**, sich **auf die Welt einlasst** und in der Hingabe an seine ihm **eigentümliche Berufung zum Weltdienst** sich selber als **sich** in Raum und Zeit zusammenfassende Person **findet und sich** quasi auf eine höheren Stufe auf sich **zurücknimmt**.“ (Winfried Böhm 2017, pp.169-170)

BRILLIANT, MAAR WAT HIER (NOG) ONTBREEKT IS . . .

11

. . . DE KLOP OP DE DEUR: ‘ERZIEHUNG’

DIE KLOP IS TRANSCENDENT
omdat die klop van buiten komt
en niet door het zelf gegeneerd kan worden
EEN (MOMENT VAN) OPENBARING

DIE KLOP ONDERBREEKT
omdat het iemand op zichzelf wijst
op diens mogelijkheid om een zelf te zijn

DIE KLOP IS ‘DE EERSTE VRAAG’

↓
de schepping van de mens als opwekking
esthetiek in plaats van anaesthetie

die ‘inbreekt’ in de ontwikkeling van een lerend organisme
en daar diens vrijheid tegenkomt

want de mens kan altijd ‘niet thuis’ geven
daarom is Erziehung een (prachtig) risico

12

HOE VERSCHIJNT DE KLOP IN HET ONDERWIJS?

in de unieke en onderscheiden vorm van het onderwijs

Klaus Prange
(1939-2019)

↓
ONDERWIJZEN = WIJZEN
‘Wenn es das Zeigen nicht gibt,
dann auch keine Erziehung’

“Die Kunst der Umlenkung des Blicks”
het ‘ombuigen’ van de aandacht

een kunst, geen techniek of technologie

onderwijzen kan de aandacht niet veroorzaken
en ook niet afdwingen of onder controle brengen
(maar zie ‘eye-tracking’ en ‘hersenen’)

maar er alleen toe uitnodigen en toe aansporen

“Kijk, daar is iets waarvan ik denk dat het goed
voor jou zou zijn om er aandacht aan te besteden.”

13

TWEE BELANGRIJKE INZICHTEN

[1] HET DUBBELE KARAKTER VAN (ONDER)WIJZEN
IEMAND OP IETS WIJZEN

↓
niet ‘Kijk daar eens!’ maar ‘Hé *jij*, kijk daar eens!’

(onder)wijzen is subjectiverend:
het brengt het ‘ik’ van de leerling in het spel
(onder)wijzen is wereldgericht:
het brengt de wereld in het geding

[2] DE ‘PÄDAGOGISCHE DIFFERENZ’

↓
de fundamentele kloof tussen
‘de leerling ergens op wijzen’ en ‘dat wat de leerling daarmee doet’
ook omdat wat de leerling ermee doet niet reactief maar reflexief is

14

“DE (INGEBOUWDE) MORALITEIT VAN HET (ONDER)WIJZEN”

het(onder)wijzen verwijst altijd naar de vrijheid van de leerling

het technologische ‘tekort’ van het onderwijs is niet een probleem
dat opgelost zou moeten worden (door effectiviteitsonderzoek)

het is een ‘ruimte’ die gekoesterd moet worden
zodat de leerling als subject kan verschijnen in het onderwijs
en niet tot object wordt gemaakt (of zichzelf moet objectiveren - zelfregulatie)

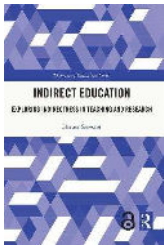
en dit is geen (Aristotelische) mens-*wording* (chronos),
maar een gewekt worden voor de mogelijkheid van mens-zijn (kairos)

dat maakt onderwijs niet vrijblijvend – in tegendeel!
ERGENS OP GEWEZEN WORDEN → WAT VRAAGT DIT VAN MIJ?

DE WERELD ONTMOETEN ALS VRAAG,
ALS APPEL, ALS IMPERATIEF, ALS KLOP

[indirect education]

15

HET BELANG VAN HET CURRICULUM

GEEN LEERSTOF, GEEN LIJST VAN ‘KENNEN EN KUNNEN’
ZEKER GEEN LIJST VAN ‘LEERUITKOMSTEN’

MAAR DEUREN NAAR DE WERELD

&

DEUREN NAAR JEZELF

Hoe openbaart de wereld zich in gymnastiek, geschiedenis,
zingen, tekenen, rekenen, lezen, schrijven, enzovoorts?

Hoe kom je jezelf tegen in gymnastiek, geschiedenis,
zingen, tekenen, rekenen, lezen, schrijven, enzovoorts?

EN HOE ZETTEN EN HOUDEN WIJ AL DIE DEUREN OPEN?

16

EN HOE ZIT HET MET DE KUNSTEN?

Hebben die als 'mede-hoeders van de eerste vraag'
iets bijzonders te doen in het onderwijs?

**ZEKER – MAAR IN HET ONDERWIJS HEBBEN DE KUNSTEN
LAST VAN INSTRUMENTALISERING EN EXPRESSIVISME**

KUNST IS NUTTIG OMDAT HET . . .

. . . leidt tot betere 'prestaties' in taal, wiskunde, natuurkunde
. . . de ontwikkeling van creativiteit, moraliteit, empathie, zelfvertrouwen.
21^e eeuwse vaardigheden en wat al niet meer bevordert

EEN KWETSBARE RECHTVAARDIGING VOOR DE KUNSTEN
die eigenlijk helemaal niet om de kunsten zelf geeft
en die hierarchieën zichtbaar maakt – wat er 'echt' telt

Want waar is het onderzoek dat laat zien dat je
van wiskunde een betere musicus wordt?

17

EEN ANDERE OPTIE

in een verstikkende onderwijscultuur waarin de leerling wordt
geobjectiveerd en gedisciplineerd geven de kunsten 'lucht'

ruimte voor expressie

het uitdrukken van de eigen stem, het eigen geluid, de eigen betekenisgeving,
het eigen talent, de eigen creativiteit, de eigen unieke identiteit, enzovoorts

maar WAT ALS?

Wat als de stem racistisch is?

Wat als de creativiteit destructief is?

Wat als de identiteit ego-centisch is?

niet alleen uitdrukken mogelijk maken, maar ook altijd
lastige vragen stellen over de kwaliteit van wat zich aandient

en kunstzinnige vormen bieden waarin aan die vraag gewerkt kan worden

18

DE KANS VAN DE KUNSTEN

Damien Hirst niet –
die experimenteert
hooguit met de
kunst zelf

als je het mij vraagt . . .
**is alle (echte) kunst eigenlijk steeds bezig met de vraag
wat het betekent om mens-in-de-wereld te zijn**

Tracey Emin wel
– en eigenlijk
steeds meer

↓
Waar zijn wij? Waar ben ik?

het zet die vraag 'op scherp'
Is het dit? Is het echt dit? Dit ook nog?
En dit? Dit toch zeker niet? Of toch?

het zoekt naar wat de wereld van ons vraagt
(zie de componist)
en het biedt opties om in de wereld te verblijven
om het in de wereld uit te houden

↓
“thuis proberen te zijn in de wereld”
“trying to be at home in the world” (Hannah Arendt)

19

TOT SLOT: DE BIJDRAGE VAN HET ONDERWIJS IS TIJDELIJK

we zijn een tijdelijke reisgenoot
in het leven van de nieuwe generatie

↓
we proberen de aandacht te richten en vast te houden
zodat de 'eerste vraag' kan blijven klinken

wat, zoals gezegd, moeilijker en urgenter is in tijden van verstrooiing

Maar “every teacher must learn how to stop teaching, when the time comes. That is a difficult art. Only a few are able, when the time is right, to allow reality to take their place.”

Bertolt Brecht

Ons werk is klaar (en 'af') wanneer de leerling zich naar ons keert en zegt: “Bedankt voor de hulp, maar vanaf nu wil ik zelf verantwoordelijkheid dragen voor mijn aandacht.”

20

dat lijkt me wel genoeg

www.gertbiesta.com – gert.biesta@ed.ac.uk – gert.biesta@mu.ie